

6.3. Життєвий цикл

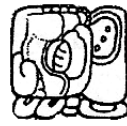
Значна частина ієрогліфічних текстів майя містить біографічні дані. В багатьох випадках для запису основних подій життєвого циклу людини в них склалися певні стандартизовані формули.

6.3.1. Народження

Народження людини здебільшого передається дієсловом *si[h]yaaj* (у комплетиві – *si[h]yaajiiy*), “народжено, було народжено”:

, T740:126.181, *SI[h]Y-ya-ja*,

, T740.181:136[126], *SI[h]Y-ja-ji-ya*.

Поряд із цим (щоправда, лише в оповіданнях про народження міфологічних персонажів), використано зворот *taal kab'*, „торкнувся землі” (в ч'олі відома його пряма калька – *töl lum*):

, T204.217:526, *u-TAAL-KAB'*,

, T204.217:25.556, *u-TAAL-ka-b'a*,

'utaal kab'.

6.3.2. Формули споріднення

Поширеним видом записів є зазначення найближчих родичів людини, перш за все, батьків. Це здійснювалося, насамперед, шляхом вказівки того, що та або інша особа є дитиною таких-то.

Для зазначення того, що певна особа є сином такого-то батька використовувалося декілька термінів із загальним значенням “син щодо батька”. Серед них часто використовується слово, що записується знаком T533 (раніше його читали *NIK*, “квітка”, зараз його читання вважається не встановленим: Кр. Прагер запропонував читання *B'OOK*, „запашний, пахучий”, тобто, метафорично знов таки „квітка”; Б. Мак-Лауд обстоює читання *B'AAK*, “дитина”, Д. Стюарт – *SAAK*, Ю. Полюхович – *MOOK*, обидва слова із значенням „квітка кукурудзи”):

, T1.533:24, *u-SAAK/MOOK?-IL*, *'usaak/mook?il*, „нащадок такого-то”.

Синонімами є терміни *mijin*, „син” та *'unen*, „дитина”:

, T1:535:23, *u-MIJIN-na*, *'umijiin*, „син такого-то”;

, T62.834, *yu-ne*,

, T62:120², *yu-ne²*, *yune(n)*, „дитина такого-то”.

Для надання особливої урочистості використовувався описовий вираз ‘*uchitch’a[h]b’*, „спільне створіння” чи ‘*usih’uchit ch’a[h]b’*, „дарунок - спільне створіння” (інший можливий переклад „створіння, подібне такому-то”):

, T1:580:59 712, *u-CHIT-ti-CH’A[h]B’*, ‘*uchit ch’a[h]b’*

, T204.57:136.1.671:59.712:556, *u-si-ji-u-chi-ti-CH’A[h]B’-b’a*.

Цей вираз, як правило, позначав сина щодо батька, однак, в окремих випадках (наприклад, на „Монументі 6” із Тортугеро) означає також сина щодо матері.

Зазвичай син щодо матері позначався виразом ‘*al*, „син” (букв. “тягар, вантаж”) чи *juunta[h]n*, “єдина турбота”:

, T126.534, *ya-la*,

, T126.19:670, *ya-YAL*, *yal*, „син такої-то”,

, T191.I:606:23, *u-JUUN-TA[h]N-na*, ‘*ujuunta[h]n*’.

С. Мартін виділив знак, що має значення „дочка такого-то батька”, але його читання залишається неясним (71:4-7):

Мати щодо сина позначалася особливим ієрогліфом, читання якого неясне:

, T126.756b:23, *ya-T756b-na*, *u...n*, „мати такого-то”,

, T126.756b/23 126.168:561 793b[116], *ya-T756b-na ya-AJAW-CHAN MUWA[h]N-ni*, *ya...n Yajaw Chan Muwaa[h]n*, „мати Йахав Чан Мувана”.

Відомий також термін , що мав водночас значення „дід” та „онук” (буквально „родич у другому поколінні”):

, T3.950, *u-MAM*, 'utam;

, T17:59.1016:24 3.950

228:528:178.237:23:585a, *yi-ti-K'AB`A-IL u-MAM a-ku-la-MO'-na-b'i*, *yit k'ab`ail 'utam 'Akuul Mona[h]b'*, „той, що має те ж ім'я, що й дід, Акууль Монааб”.

У повному вигляді царська формула споріднення виглядає наступним чином:

, T757/405.181 3.I:606:23 1002.1036a/86:140 115:110.566:23/168

XII.1:421.744b 57.1030p 1:680:59 683:248:130.561:1030a:140 36.1142-1000d IV.28:1030m.87, *B'AAH-hi-ja u-JUUN-TA[h]N-na IX-T1036a-NAL-la yo-ko-MAN-na-AJAW CHA'LAJU'N-u-ne-MO' si-hi u-CHIT-ti-CH'AB' ja-sa-wa-CHAN-K'AWIIL-la K'UH-WA[h]Y-AJAW CHAN-WINAL-KALO'M-ma-TE'*, *b'ahij 'ujuunta[h]n 'Ix ...nal Yokman 'ajaw Cha'laju'n 'Une(h) Mo' sih 'uchit ch'a[h]b' Jasaw Chan K'awiil k'uh(ul) wa[h]y 'ajaw chan winal(haab') kaloomte'*, „тіло – турбота Іш ... наль, Йокманської владарки Чалахун Унех Моо, дарунок – спільне створіння Хасав Чан К'авііля, священного чарівника, чотиридвадцятирічного калоомте”;

126:534:670.

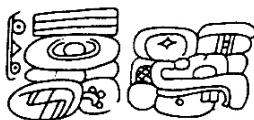
1026:229:1030p 1023.565:60.1042 1:535.1138:82 12.58:742 33.928c/168:130.1142 38.756a.738a:534:4/168:130, *ya-AL-IX-a-ku pa-ta-ha u-MIJIIN-B'OOK?-IL a-SAK-TELES K'UH-a-k'e-AJAW-wa WA[h]Y K'UH-xu-ka-la-NAAH-AJAW-wa, yal 'Ix 'A'[h]k Patah 'umijiin b'ook?il 'Aj Sak Huh k'uh(ul) 'Ak'e 'ajaw wa[h]y k'uh(ul) Xukalnaah 'ajaw*, „син Іш Ак Патах, син-нащадок Ах Сак Телеса, священного владаря Ак'е, чарівника, священного Шукальнаахського владаря”.

Поряд із формулами споріднення, що зазначали батьків, правителі використовували також особливі вказівки на кількість поколінь, що минули від засновника династії:

, T204.VII:683a 573a.21:83 17:193.1012

38.569/168 244[86]:522:140.184, *u-HUK-WINIK TS'AK-b'u-li YAX-E[h]B'-XOOK K'UH-MUT-AJAW NAA[h]B'-NAL-la-K'INICH*, *'uhukwinik ts'akb'uul Yax 'E[h]b' Xook k'uh(ul) Mut(uul) 'ajaw naa[h]b' k'inich*, „двадцять сьомий нащадок Йаш Еб Шоока, священного Мутульського владаря, озера сонячного саява”;

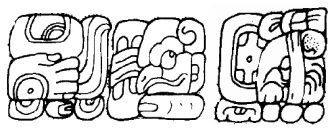
, T1.XV:683:102:573a.21 95.1021[23]/168, *u-HO'LAJU'N-WINIK-ki-*

TS'AK'-b'u IK'-MIIN-na-AJAW, *'uho'laju'n ts'akb'u(ul) Ik' Miin 'ajaw*, „тридцять п'ятий нащадок владаря Ік' Мііна”.

6.3.3. Ініціація

У доколумбових майя, як у багатьох інших народів стародавності існували особливі обряди, що позначали перехід особи з числа дітей до дорослих, так звані ініціації. Такі обряди докладно описані іспанськими авторами колоніальної доби Дієго де Ландою, Бернардино де Лісаною та Дієго де Когольюдо. Вони включали в себе, зокрема, повязування голови молодої людини білою повязкою та куріння нею тютюну: "... тут же чаки /помічники жерця – В.Т./ йшли до дітей і пов'язували кожному білу тканину на голову [у *ronian a todos sendos paños blancos en las cabeças*] (1:150), „після цього йшли решта помічників жерця з букетом квітів та трубкою, яку індіанці мають звичай палити [un humazo que los indios usan chupar], і отіняли ними дев'ять разів кожную дитину, і потім давали їм понюхати квіти і попалити трубку" (1:152).

Описи таких ритуалів, імовірно, вміщено в деяких написах. Зокрема, про пов'язання під час ініціації паленкського царя К'ан Хой Читама I у віці 6 років і 232 днів імовірно йдеться у напису з „Храму Сонця" в Паленке:

, T617:713:130.116:126 103.765[513]:188 281:23.684b:142, K'AL-wa-ni-ya ta-OK-TE-le K'AN-na-JOY-CHITAM-ma, k'alwaniiy ta'oktel K'an Joy Chitam, „пов'язано на Стовпі К'ан Хой Читама”.

Про ініціацію К'ан Хой Читама II у віці 7 років і 19 днів можливо повідомляє текст на „Трифігурній Панелі" з Палацу Паленке:

, T17.917:713 294:713:136.181, YAX-K'AL-T917 K'AL-AJ-MAY-ji, yax k'al ... k'al mayij, „перше отримання ..., отримано тютюн”.

6.3.4. Одруження

Повідомлення про шлюб в ієрогліфічних написах Класичної доби є дуже рідкісними і стосуються виключно жінок. В Паленке шлюбну церемонію описано дієсловом *nak'aw*, що імовірно має значення „наблизилася”:

, T679.1014a[18] 23.669:130 1002.573a/168, i-T'AB'-yi na-k'a-wa IX-TS'AK-AJAW, 'it'ab'aay nak'aw 'Ix Ts'ak 'ajaw, „до того, як з'явилася владарка Іш Ц'ак, яка є тією, хто наблизилася”.

В напису на стелі 1 з Педрас-Неграс при описанні весілля прибулої царівни вжито вираз *ma[h]kaj*, „покрито" або „закрито", не до кінця зрозуміло, чи йдеться про накриття нареченої покривом, чи про її зачинення в оселі чоловіка:

, T502:25.25.181 1002.566:116/168, *ma-ka-ja IX-MAN-ni-AJAW*, *ma[h]kaj*
'*Ix Maan* 'ajaw, „покрито/закрито владарку Іш Маан”.

Крім того, для позначення одруженої жінки вживався особливий термін '*atan*, “дружина”:

, T126.552:23, *ya-AT-na*, *yatan*, „дружина такого-то”.

6.3.5. Смерть

Для позначення смерті людини в ієрогліфічних текстах майя вживалося декілька зворотів.

Повідомлення про смерть могло бути передано просто дісловом *chami*, „помер”

, T736.173:126 507.177:944, *CHAM-mi-ya tsi-pi-TI'-ch'a-ho-ma*,
chamiy Tsip Ti' ch'aho'm, „помер муж із Ціпті”.

Частіше, однак, вживалися описові вирази. Один з них – *ochb'ih*, „вирушив у путь”:

, T207:1043.181, *OCH-b'i-AJ*, '*ochb'ihaj*, „вирушення у путь”;

, T100:585a 1002[506]:178 503[409]/86, *OCH-b'i-IX-OL-la IK'-NAL*,
'*ochb'i(h)* 'Ix 'Ol 'Ik'nal, „вирушала упуть Іш Оль Ік'наль”.

, T100.585a:88:126 1002.1119, *OCH-b'i-ji-ya IX-CHAA[h]K*, '*ochb'ijiiy*
'*Ix Chaa[h]k*, „вирушила у путь Іш Чаак”.

Читання та буквальний переклад іншого виразу, що також позначає смерть людини, не до кінця ясні. Це вираз складається з дієслівного присудка у медіопасиві та складеного підмета. Корінь дієслова записується знаком T77var, який читається K'A' і означає „закінчувати, завершувати”. Складений підмет включає три елементи: прикметник *sak*, „білий світлий”, слово, записане знаком T533, та іменник '*ik*', „дихання”. Ці елементи мають ергативний префіксо-займенник '*u-* та суфікс *-il*, за допомогою яких у цілому утворюють член присвійної конструкції в ергативній формі.:

, T77var:18 1.58[533].503:24, *K'A'-yi u-SAK-MOOK?-IK'-IL*, *k'aay 'usak*
mook? '*ik'il*, „зів'яла чиста квітка дихання такого-то”;

T77:18:126 204.58[533]:503:24 109:130.244:764, *K'A-yi-ya u-SAK- MOOK?-IK'-IL CHAK-wa-NAA[h]B'-ka-KAN*, *k'aayiiy 'usak mook? 'ik'il Chak Naa[h]b' Kan*, „зів'яла чиста квітка дихання Чакав Нааб Кана”.

Своєрідні уявлення класичних майя про ознаки життєвих функцій людини відображено у „формулі смерті” одного з правителів Хіш Віц:

T77var:181.58[533]:503 1.747b:57 561:23.741a 524:531/168.130 558.25:558, *K'A-yi u-SAK- MOOK?-IK' u-ti-si CHAN-na-A[h]K HIX-WITS-AJAW-wa b'a-ka-b'a*, *k'aay 'usak mook? 'ik' 'utis Chan 'A[h]k Hix Wits 'ajaw ba[h]kab*, „припинилися чиста квітка дихання та випускання кишкових газів Чан Ака, владаря Хіш Віц, бакаба”.

Стосовно правителів в окремих випадках використовувалася формула *hamliiy*, „розв'язано білу діадему”:

, T60.1042:142:24.126 58.1030o:23, *ha-ma-li-ya SAK-HU'N-na*, *hamliiy sak hu'n*.

6.4. Інавгураційні формули

Центральною постаттю ієрогліфічних текстів майя Класичної доби є правитель. Тому однією з поширених тем написів цього часу виступає набуття царської влади.

У загальному вигляді воцаріння могло бути описано дієсловом *‘ajawaan*, “став правителем”:

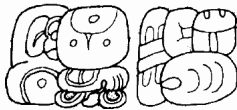
T229.168:518a:116 122.794:117
561:23.1119 41:278:553b/168, *a-AJAW-ni K'A[h]K'-Ti[h]L-wi CHAN-na-CHAA[h]K K'UH-SA'-AJAW*,
‘ajawaan’ K'a[h]k' Ti[h]liw Chan Chaak k'uh(ul) Sa' ‘ajaw, “став владарем К'ак' Тілів Чан Чаак,
священний владар Са”.

Синонімом цього виразу імовірно було відоме в написах з Паленке та Йашчілана словосполучення з імовірним значенням „прийшов в якості владаря”:

T168:700, *AAN-AJAW*, *‘aan ‘ajaw...*, , T229.168:700.116:126, *a-AAN-ni-ya-AJAW*, *‘aniiy ‘ajaw*.

Досить часто набуття влади описується формулою *chumlajiiy/chumwaniiy ta'ajawlel*, „посів місце у владарюванні” чи „сів на владарювання” (майже як у наших літописах: “Ярослав сиде в Києві на столі огни”):

T644b.534:88:126 113.168:188, *CHUM-mu-la-ji-ya ta-AJAW-le*,
chumlajiiy ta'ajawle(l),

T644b.130.116 59.168:188, *CHUM-wa-ni ti-AJAW-le*, *chumwaan ti'ajawle(l)*.

Прямі аналогії цій формулі зустрічаються в індіанських текстах колоніальної доби. Так, у паперах початку XVII століття з Акалан-Тішчель читаємо:

chumvanix ta ahaulel Makvaabin yidzin Pachimalahix ...;

chumvanihix ta ahaulel Paxtun uch'ochocal uppenel Paxbolonacha,

„сів на владарювання Макваабін, молодший брат Пачімалахіша...;

сів на владарювання Паштун, юний син Пашболонача”[72: 32,74].

В написах деяких найбільш могутніх владарів, що мали титул калоомте', формула набувала вигляду *chumlaj ti'kaloomte'il*: „сів у ранзі калоомте”:

, T644a:140.181 59.1030l.87:24, *CHUM-la-ja ti-KALOOM-TE'-IL*, *chumlaj ti'kaloomte'il*.

Іншим способом опису воцаріння є повідомлення про отримання правителями певних предметів, що слугували ознаками їхнього сану. Насамперед, це статуетка бога К'авііля (так званий „manikin scepter”), яка на зображеннях є одним з найбільш частих атрибутів осіб з найвищим суспільним статусом:

, T1:533:670:142.1030a, *u-CH'AM-ma-K'AWIIL*, *'uch'am K'awiil*, „він узяв К'авііля”.

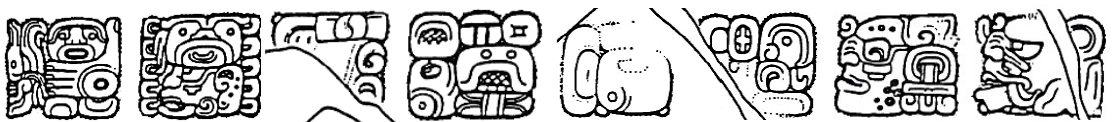
Деякі написи можна зрозуміти таким чином, що К'авііль був розпорядником духів-захисників *wahy*, і, отримуючи його ідола, правитель набував одного з таких духів. Наприклад, текст на вазі Kerr 2572 каже: *HUK 'CHIKCHAN' WAXAKLAJU'N SAK-SIHO'M-ma CH'AM-wa-K'AWIIL u-TSAK chi-ji KAN-nu u-WA[h]Y-ya K'AWIIL-la K'INICH-ni-chi ya-HU'N-na*, *huk 'CHIKCHAN' waxaklaju'n Sak-Siho'm ch'amaw K'awiil 'utsak Chij Ka'n 'uwa[h]y K'awiil K'inich Yahu'n*, „У день 7 Чікчан 18 Сак К'авііль є тим, кого взято; закликає Чіх Каана, духа-захисника, належного К'авіілю, К'ініч Йахав Ху'н” [див. 73:124-125].

Ще одним предметом, який набувався при воцарінні, був трон, *te'm*:

, T1:533:670:130.920:19.750 1002.28:747a:130, *u-CH'AM-wa-te-mu IX-WINAL-HAAB'-AJAW-wa*, *'uchamaw te'm 'Ix Winal Haab' 'Ajaw*, „одержала трон Іш Вінальхааб Ахав”.

Взяття нош з ідолами богів під час коронаційної церемонії описує довга коронаційна формула на стелі 8 з Дос-Пілас:

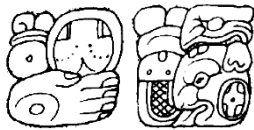
T204.533:670:130 536:1058b
17:(стерто)60(стерто) 602:671.733:103/168 18.671/86 1.38.1016:24 1154 1018c 739var.120
281:23.1030p:116 1119.102 152.1030a 38.716/168, *u-CH'AM-wa xo-TE' YAX-na?-hi pa-chi-PIT-ta-AJAW yi-chi-NAL CHUWAAJ T1018c UNEN?-ne K'AN-na-TUUN-ni CHAA[h]K-ki ITSAM-KOKAAJ-K'AWIIL K'UH-MUT-AJAW*, *'uch'amaw xo(l)te' 'unaah paach piit 'ajaw yichinal 'uk'uhil Chuwaaaj T1018c 'Unen? K'an Chaa[h]k 'Itsam-Kokaaj K'awiil k'uh(ul) Mut(uul) 'ajaw*, „Узяв берло Йаш Наах

(?), прикрашені пір'ям ноші у присутності своїх богів, Чувааха, 'Весляра з Носовою Вставкою', Малюка - Чаака Коштовного Каменю Іцам-Коках К'авііль, священний Мутульський владар".

Ще одна група інавгураційних ритуалів передбачала пов'язання чола нового правителя налобною пов'язкою з білого паперу (цікаво, що знак 'ajaw, „владар”, зображує голову з такою пов'язкою):

, T713/60 89.3:757, *K'AL-HU'N tu-u-B'AAH*, *k'al hu'n tu'b'aah*, „пов'язання паперу на голову такого-то”,

T713/58.665 89.204:757, *K'AL-SAK-HU'N tu-u-B'AAH*, *k'al sak hu'n tu'b'aah*, „пов'язання білого паперу на його голову”.

Нарешті, прихід до влади описується виразом, який можна перекласти „одягнуто (букв. „пов'язано, обв'язано”) на владарювання”:

T607.684[683] 747b 229.168:188, *jo-JOY-AJ ti AJAW-le*, *jo[h]yaj ti'ajawle(l)*,

T684[683] 59.168:188:130, *JOY-AJ ti AJAW-wa-le*, *jo[h]yaj ti'ajawle(l)*, „пов'язано/одягнуто на владарювання,

, T684[683]:126.59:1000c:188, *JOY- ya-AJ- ti-AJAW-le*, *jo[h]yaj ti'ajawle(l)*, „пов'язано/одягнуто на владарювання”.

6.5. Присвятні формули

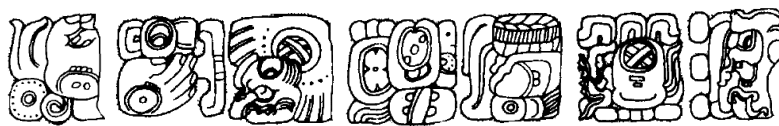
Аналіз текстів свідчить, що практично будь-яка виготовлена людиною річ перед тим, як увійти у вжиток, мусила була, згідно з уявленнями стародавніх індіанців, пройти певні присвятні обряди, під час яких набувала зв'язку зі своїм господарем. Описи таких ритуалів досить часто зустрічаються в ієрогліфічних текстах. Їхні особливості багато в чому залежать від характеру предметів, що присвячувалися.

6.5.1. Присвята будинків та інших споруд

Про необхідність здійснення ритуалів присвячення будинків свідчить юкатанський автор XVII століття Педро Санчес де Агіляр: „Коли вони будували нові будинки, що відбувалося кожні десять-дванадцять років, не входили до них и не жили, доки не прийде старий чаклун за лігу, і дві, и три, щоб благословити його своїми гидотними заклинаннями [torpes ensalmos]” [74:184].

Обряди присвяти завершеного будинку передбачали внесення до нього вогню. Ритуал внесення вогню до новозбудованого дому, “щоб дати йому душу”, засвідчено в індіанців цоціль. Під час цього обряду свічки та смолоскипи ставлять у чотирьох кутах будинку, потім у цих місцях і посередині ллють курячий бульйон, щоб “нагодувати” будинок. В іншому варіанті обряду найстаріше подружжя вносить в новобудову вогонь з першого в поселенні домашнього вогнища, щоб “приручити” до того “дикий” будинок [75:461-465; 76:26].

Опис такого обряду, відомий в ієрогліфічних текстах, містить також згадку про назву будинку, яку він, імовірно, отримував під час ритуалу:

T99.671:122

60[617]:713.47205.187 III:544:116.683b.229:113 115.902:59 124:225.182.116:140 III.115.1030o, *o-chi-K'A[h]K' K'AL-LEM?-HU'N-NAAH u-K'AB'A HUX-K'IN-ni-ja-a-ta yo-OTOOT-ti tsi-225.182-ni-la HUX-YOP-HU'N*, ‘ochi’ *k'a[h]k' K'al Lem?Hu'n Naah 'uk'ab'a' hux k'in jaat yotoot Tsi...niil Hux Yop Hu'n*, „увійшов вогонь до К'альЛем (?) Ху'н Наах, ‘Будинку Пов'язання Сяючою Діадемою’, це ім'я трьох сонячних отворів – оселі Ці...ніля Хуш Йоп Ху'на, ‘Трипелюсткової Діадеми’”;

T207:671.122:563b

74.184.844:23 X.918:120 1:187:743 115.902:59 126.236.751:142, *OCH-K'A[h]K' K'INICH-AHIIN-na ... PET-ne u-K'AB'A-a yo-OTOOT-ti ya-YAXUUN?-B'A[h]LAM-ma*, ‘ochk'a[h]k' K'inich ‘Ahiin ... Peten ‘uk'ab'a' yotoot Yaxuun? B'a[h]lam, „входження вогню до К'ініч Ахіін ... Петен, „Сонцеликого Ящера – ... Острова”, це ім'я оселі Йашуун (?) Балама”.

Аналогом цієї формули є вираз ‘*elnaah*, „освітлення будинку”:

T47:122:546 713/60[534]:47, *NAAH-EL-le K'AL-HU'N-la-NAAH, naah 'el K'al Hu'nal Naah*, „перше освітлення будинку К'аль Хуналь Наах, ‘Будинку Пов'язання Діадемою’”

Дещо особлива формула використовувалася при описанні присвяти споруд ритуального призначення, *'och 'ototnaah*, „входження у будинок”:

, 221:902:4 IX.1136:4 1.1016.187
204.528:151:24 1030f.421 758a:110.4:V:561:23/168, *OCH-OTOT-NAAH B'OLON-TI136-NAAH u-K'UH-K'AB'A u-ku-nu-li UNEN-ne-K'AWIIL ch'o-ko-NAAH-HO-CHAN-na-AJAW*, *'och 'ototnaah B'olon ... Naah 'uk'uh(ul) k'ab'a 'Unen K'awiil ch'ok Naah Ho' Chan 'ajaw*, „входження у будинок `Дев`ять ... Будинків`, це священне ім`я святилища вогню К`авііля-Малюка, юного владаря Місця П`яти Височин”.

6.5.2. „Знаки власності” та „авторські підписи”

Підписи, що зазначають власника, стародавні майя вміщували не лише на будинках, але на багатьох речах, аж до кістяних голок для шиття, як, наприклад, текст на „Голці 7” з могили знатної жінки вНаранхо:

, T205 266:248 1002.774:142 599:23
1002.109:44:110 539[585a] VII.559[528], *upu-ts'iIX-OL-laCH'EN-naIX-CHAK-to-koWA[h]Y-b'iHUK-TSUK*, *'upuuts' 'ix 'olch'eenixchaktokwa[h]yib' HukTsuk*, „голка жінки з глибини печери – жінки-заклиначки великої хмари у Семи Племен”.

Імовірним різновидом присвятних формул є так звані „авторські підписи”, чи „авторські сигнатури”, які часто зустрічаються в текстах на рельєфах та предметах дрібної пластики. „Авторськими підписами” їх прийнято називати тому, що вони нерідко містять ім`я не власника, а творця тексту чи скульптури. Крім цього, в них зазначається власно предмет: рельєфне зображення позначається зазвичай терміном *'uxul*, „різьблення”, одвірок – *pakab* (букв. „перевернутий”) – та вживається дієслово *t'ab'aay?* (?) чи *k'a[h]laj*.

Значення присудка *t'ab'aay?* подекуди пов`язують із відомим у цю ціль значенням „полірувати” (*t'abel*, „polishing”). Однак, це дієслово вживається також із підметами, які позначають споруди і навіть живих осіб. У зв`язку з цим його значення, можливо, слід виводити із цельталанського *tabin*, „мати щось початком чи причиною” чи східночоланського *t'ab-*, „здійматися, з`являтися”:

, T1014a.18 62.756a[568] 1030a.1119.12:58.O:25,
T'AB'?-yi u-xu-lu K'AWII-CHAAK-a-SAK-o-ka, *t'ab'aay? uuxul K'awiil Chaak aj-sako'k*, „ось явлено різьблення К`авііль Чаака, людини з Сак Ок”;

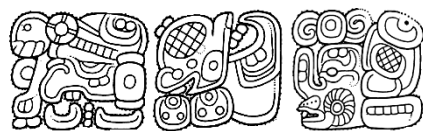
1002.1013b 1012:102, T'AB'-yi yu-xu-lu yo-OTOOT-ti IX-T1013-XOOK-ki, t'ab'aay? yuxul yotoot 'Ix ...n Xook, „ось явлено різьблення оселі Іш ...н Шоок”.

Щоправда, деякі автори (наприклад, Д.Мора-Марін) вважають, що знак T1014a передає певний дієслівний корінь, що розпочинається на *ju-* і має значення „з'являтися”, „бути створеним”.

Дієслово *k'a[h]laj* у цих формулах імовірно не має значення „об'язувати, пов'язувати”, а означає найімовірніше „робити, створювати” чи „показувати, демонструвати”:

229.506:126 544:713.181:534 62.756a:568 232.586a:25:556 528:116.126 168:533var.130, u-ti-ya a-wa-ya K'AL-ja-la yu-xu-lu u-pa-ka-b'a TUUN-ni-ya AJAW-T533var-wa, 'utiyy 'away k'aljal yuxul 'upakab'tuun ya'jaw ..., „сталось тут створення/показ різьблення кам'яного одвірку владаря з Чічеен-Іца”,

T229.LAY:126 669:178.181 62:756a.568:24, a-LAY-ya k'a-la-ja yu-xu-lu-IL, 'alay k'a[h]laj yuxulil, “ось зроблено/показано різьблення такого-то”.

Останній варіант, наведений на „Колонні 1” зі Шкалумк'іна, практично тотожний одному з варіантів стандартизованої формули, широко репрезентованої в написах на кераміці і відомої як „первинна стандартна послідовність”.

6.5.3. „Первинна стандартна послідовність”

Свого часу М.Д.Ко звернув увагу на те, що написи на керамічному посуді майя Класичної доби досить часто є варіантами певної стандартизованої формули. Він висунув припущення, що ці формули пов'язані із уявленнями майя про загробне життя і описують подорож душі небіжчика у потойбічному світі [77-79]. Ця ж точка зору була підтримана Ю.В.Кнорозовим та Г.Г.Єршовою [80-81]. Однак, інші дослідження, зокрема, Н.Грюбе та Б.Мак-Лауд не підтвердили такого погляду [82-83]. Відповідна формула, що отримала назву „первинної стандартної послідовності” (Primary Standard Sequence, PSS), виявилася варіантом присвятного напису.

У своєму повному варіанті „первинна стандартна послідовність” починається з так званого „вступного ієрогліфа”, що має декілька варіантів:

, T229.617:126,

, T237.1011,

, T229. 'Earflares':126,

, T229. 'Loincloth':126,

, T229.534:126, *a-la-ya*.

Як показали Б.Мак-Лауд та Ю.Полухович, всі ці варіанти читаються *a-LAY(-ya)* і передають вказівний звйменник '*alay*', „ось”.

Поряд із ним вживається синонім '*ajay*':

, T229.683:126, *a-ja-ya*.

В унікальному випадку (навазі №1728 з каталогу Дж. Керра) замість „вступного ієрогліфа” вжито календарну дату та відносний займенник '*hai*', „той, який”:

, VII.500[1000var] VIII.582[580]:140 T937var[679], *HUK-AJAW WAXAK-mo-lo-la ha-i, huk 'Ajaw waxak Molol hai'*, „день 7 Ахав 8 Моль – той, в який”.

Після „вступного ієрогліфа”, як правило, сліднують вже відомі з „авторських підписів” дієслова *t'ab'aay*? чи *k'a[h]laj* у різних варіантах запису:

, T1014:18,

, X:18, *T'AB'-yi*,

, T331.843:18, *T'AB'-yi*,

, T331.X, *T'AB'*.

, T1011:713.181,

, T24:713.683fac,

, T617:713.181, *K'AL-AJ*.

Після цих дієслівних присудків, що, імовірно, й описують власно присвятні ритуали, слідує опис предмету присвяти. У написах на кераміці він має характер складеного речення.

Як правило при описанні предмету присвяти згадується „поверхня” чи „обличчя”, *jich* (у присвійній формі – *yich*):

, T88.671,

, T758c.671fac, *ji-chi*, *jich*,

, T18.671,

, T81fac.671, *yi-chi*, *yich*.

Поряд із ним, згадується також „розпис”, *ts'i[h]b'*, нанесений на поверхню. Така згадка має два основні варіанти.

У першому дієслова *t'ab'aay?* чи *k'a[h]laj* у формулі не вживаються, і відразу після вступного займенника слідує дієслово *ts'i[h]b'*, „розписувати”, у формі пасиву:

, T229.617:126 248.1043

23.1000b.181 18.671, *a-LAY-ya ts'i-b'i na-ja yi-chi*, '*alay ts'i[h]b'naj yich*, „ось розписано поверхню того-то”.

У другому варіанті після дієслова *t'ab'aay?* чи *k'a[h]laj* вживається іменник у присвійній формі '*uts'i[h]b'al*:

, T513 756b 528.1000a 849var,

, Tx.756b.B'A.849var, *u-ts'i-b'a-li*.

Обов'язковим елементом присвятної формули є згадка про посудину, що присвячується (завжди у присвійній формі). Відомі на цей час тексти згадують доволі різноманітний асортимент керамічного начиння. Найчастіше згадуються келихи для пиття '*uch'ib*', чаши *jaay*, таці *lak*, триподи *jawa(n)te*:

, T62.77:585a:140, *yu-ch'i-b'i-la*,

, T13.683:18, *u-ja-yi*,

, T1.683:130:87, *u-ja-wa-TE*,

, T1.534:25, *u-la-ka*.

Своєрідним типом керамічного начиння є посуд для їжі *we'm* (буквально „годівниця”):

, T944:506:142, *WE'-ma, we'm*.

Деякі з тих термінів указували на форму посудини, а деякі – на її функціональне призначення. Принаймні, це впливає з одночасного вжиття назв *jaau* та *uch'ib'* :

, T13.683:18 62.77:585a, *u-ja-yi u-ch'i-b'i, 'ujaau uch'ib'*, „його чаша – його келих для пиття”.

В окремих написах зазначалися особливості посудів певних видів. Так, відоме позначення *pa'chan jaau*, „ваза з Ель-Соц' ”. Воно імовірно вказувало на певний тип керамічних виробів, а не місце їхнього походження (як зараз слово „джинси” зовсім не означає одяг, зшитий в Генуї):

, T299:561:23.181 18fac 62.77 585a, *PA'-CHAN-na-ja yi u-ch'i b'i, Pa'chan jaau uch'ib'*, „пачанська (ель-соц`ська) чаша – келих для пиття такого-то”.

Подекуди зазначалися фізичні особливості посудини, скажімо:

, T507:142.24 181.18fac, *tsi-ma-li ja-yi, tsimal jaau*, „товстостінна чаша”.

В повних варіантах „первинної стандартної послідовності” після зазначення типу посудини вказувалося, для якого вмісту її присвячено. Здебільшого це какао або рідка кукурудзяна каша, атоле, хоча відомі *'ib'il jaau*, „чаша для квасолі”, та *'ichil jaau*, „чаша для перцевої підливки”.

При цьому, в написах зазначається декілька видів какао, які не завжди можна точно визначити.

Досить часто згадується „свіжий лісовий какао”, який можна порівняти з відомим у колоніальному цельталь терміном *tzeeh kakau*, чистий шоколад” (можливо, йдеться про напій, виготовлений із свіжозбираних плодів):

, T59.507:405 849var 738:130, *ti-tsi-hi-li ka-wa, ti'tsihil (ka)kaw*, “для свіжого какао”,

, T59.507:136 78:515.188 25.738a:130, *ti-tsi-ji te-le ka-ka-wa*, *ti' tsijil tel kakaw*, “для свіжого лісового какао”.

Особливо зазначається напій, що готувався з какао-бобів:

, T62.248:1043:140 59.62:565 738.130, *yu-ch'i-b'i ti-yu-ta ka-wa*, *yuch'ib' ti'yuta(l) (ka)kaw*, „келих для пиття зернового какао”.

Разом із тим, якісь рідкі страви готувались індіанцями з м'якоті плодів какао, принаймні, так можна зрозуміти вираз *'ach' kakaw*, „соковите какао”:

, T62.77:585a 59.743.93 738 738.130, *yu-ch'i-b'i ti-a-ch'a ka ka-wa*, *yuch'ib' ti' 'ach' kakaw*, „келих для пиття для соковитого какао”.

Подекуди в написах згадується *'iximte' kakaw*. На думку С.Мартіна це порівняння із міфічним какао, що росло на первинному дереві *'iximte'*, з якого походять усі плоди, тбто, какао, подібне до какао для богів:

, T53.1000a 1058b.188 738.130, *ta-IXIM te-le ka-wa*, *ta' 'iximtel (ka)kaw*.

Крім того, в написах згадуються й інші види какао, зокрема:

, T281.23 738.130, *K'AN-na ka-wa*, *k'an (ka)kaw*, „стигле какао”

, T53.117:59:100b 25.738:130, *ta wi-ni-ti-ki ka-ka-wa*, *ta' witik kakaw*, „для вінтиського какао”, тобто, імовірно, какао з регіону Копана („Вінтік” – назва Копана), згідно з іншим тлумаченням йдеться про какао з додаванням рослини *wintik*.

Рідка кукурудзяна каша атоле, що, імовірно, була основним видом їжі стародавніх майя, позначається терміном *'ul* чи *sakha'*:

, T59.1:568, *ti-u-lu*, *ti'ul*, „для атоле”,

, T58.501, SAK-HA', *sakha'*, „атоле”.

Написи повідомляють про існування у стародавніх індіанців різних рецептів цієї страви: „атоле з шоколадом”, *kakawal 'ul*, „гіркого/пряного атоле”, *ch'aj 'ul* (імовірно, йдеться про піноле, кашу з підсмаженого кукурудзяного борошна), „підкисленого атоле”, *paj 'ul*, „атоле з бататами”, *'is 'ul*:

, T738²:130.178 232.568, *ka²-wa-la u-lu*, *kakawal 'ul*, „шоколадний атоле”,

, T62.77 585a 565fac 1023 U 568, *yu-ch'i b'i ta pa u lu*, *yuch'ib' ta' pa(j) 'ul*, „келик для пиття для підкисленого атоле”.

Досить похмурі підозри викликає напис на розписному триподі №8777 з каталогу Дж.Керра. Буквально він каже:

, T62.248:1043 53.1086 565[45]:62 628, *yu-ch'i-b'i ta-CHA' (?) ta-ju-yu CH'ICH'*, *yuch'ib' ta cha'? ta ju y ch'ich'*, „келик для збовтування (?) та розмішування крові”.

Заключна частина „первиної стандартної послідовності” зазначала господарів посуду. Тому вона є найбільш різноманітною за змістом.

В цілому повна присвятна формула на кераміці виглядала наступним чином:

, T229.617:126 248.1043 23.1000b.181 18.671 62.248:1043 59.62:565 738 229.504[656]:140 130.539:126, *a-LAY-ya ts'i-b'i na-ja yi-chi yu-ch'i-b'i ti-yu-ta ka-wa a-AK'AB'-ta-la wa-WA[h]Y-ya*, *'alay ts'i[h]b'naj yich yuch'ib' ti' yut (ka)kaw Aj Ak'ab'tal Wa[h]y*, „Ось розписано поверхню келиха для пиття зернового какао Ах Ак'абталь Вайя”.

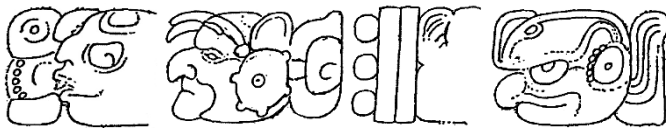

, T229.1011 1014.18 62.77:565a 53.1000a 1058b.188 738.130 122.Tapir:117 561:23.1119 36.278:553:285/168.130 58.1082 VI.526/86, *a-LAY T'AB'?*-yi yu-ch'i-b'i ta-IXIM te-le ka-wa K'A[h]K'-TIL-wi CHAN-na-CHAA[h]K K'UH-SAH-AJAW-wa SAK-CHUWEN WAK-KAB'-NAL, 'alay t'ab'ay? yuch'ib' ta' iximtel (ka)kaw K'a[h]k' Tiliw Chan Chaa[h]k k'uh(uul) Sah(uul) 'ajaw Sak Chuwen Wak Kab'nal, „Ось явлено келих для пиття для какао, подібного тому, що було на Первинному Дереві, К'ак' Тілів Чан Чаака, священного Сахуульського владаря (правителя Наранхо), Білого Чувена, мешканця Вакабу”. Напис цікавий тим, що згаданий на ньому в якості господаря келиху (так званої „Вази з Буенавіста”) К'ак' Тілів Чан Чаак досить добре відомий з даних епіграфіки, це правитель Наранхо, який народився у 688 році і царював з 693 до приблизно 629 року.

T229.1011 24:713.683fac 18fac 671 513 756b 528.1000a 849var 507:142 181.18fac 62.77:585 122.1000a 910.116 X.130 109.758a?, *a-LAY K'AL-AJ yi-chi u-ts'i-b'a-li tsi-ma-li ja-yi yu-ch'i-b'i K'A[h]K'-JUUN-IXIM PET-ne ka-wa CHAK-ch'o?*, 'alay k'a[h]laj yich 'uts'[h]b'al tsiimil jaay yuch'ib' k'a[h]k' 'Ixim Peten 'ajaw? Chak Ch'o'(?), „Ось зроблено/показано поверхню з розписом товстостінної чаші – келиху для пиття [того, що з місцевості]К'ак' Ішіім Петен какао Чак Ч'о (?)”.

“Первинна стандартна послідовність”, найкраще відома з написів на кераміці, мала за Класичної доби досить широкий вжиток, вона зустрічається на кам'яних монументах, предметах дрібної пластики, меблях і навіть на зображеннях одягу. Наприклад:

, T229.1011 1014.18 XIII.28:548 1030p.116, *a-LAY T'AB'?*-yi? HUXLAJU'N-WINAL-HAAB' TUUN-ni, 'alay t'ab'aa? huxlaju'n winal haab' tuun, „ось явлено камінь тринадцятого двадцятиріччя” (напис на панелях 1 і 4 з Помона);

, T229.617:126 1014:18 62:756a[568] 1000a.181:178 205 738:126 130:738, *a-LAY-ya T'AB'?*-yi? yu-xu-lu na-ja-la u ka-ya wa-ka, 'alay t'ab'aa yuxul najal 'ukaywak, “ось явлено різьблення – прикраса сокирки такого-то” (напис на сокирці з Кірігуа).

Наведені вище приклади жодним чином не вичерпують тематики ієрогліфічних текстів майя. За межами розгляду свідомо залишено такі поширені типи записів як переможні, міфологічні, переліки духів-супутників, астрономічні, метеорологічні та багато інших. Адже, автор не мав на меті здійснити всебічний огляд змісту написів, зроблених ієрогліфічною писемністю майя, а лише намагався ознайомити читача з найтипівішими прикладами.